

Dwalen door verhalen

Een oude gewoonte: Bijbel lezen na de warme maaltijd

In een christelijke zorgorganisatie merkte de geestelijk verzorger op dat de meeste Bijbelse of christelijke literatuur die aangeboden wordt aan mensen met (een beginnende) dementie te moeilijk is, zelfs de meest eenvoudige. Dat heeft geleid tot een dagboek met heel korte teksten, een vraag, een vers uit de Bijbel in combinatie met sprekende afbeeldingen. De auteur beschrijft de ontstaansgeschiedenis en de opzet van het boek.

Anja Bruijkers

OP DE VERPLEEGAFDELINGEN van zorgorganisatie De Blijde Borgh in Hendrik-Ido-Ambacht krijgen ouderen met dementie bezoek van wijkbezoekers van de kerken. Met kerst krijgt iedere oudere boven de 75 jaar het dagboekje *Dag in, dag uit: Bijbels dagboek*, of van de rechter flank *Het rechte Spoor* door de diaconie aangereikt. Het komt in de huiskamers te liggen of op het nachtkastje. Onze organisatie is een christelijke organisatie. De zorgmedewerkers lezen na de warme maaltijd een stuk

je uit de Bijbel en/of het dagboekje. Soms doen ouderen met lichte dementie dat nog zelf, met een loep of de grote letterbijbel aan het eind of het begin van de dag. Vaak kwam ik echter het dagboekje in juni nog ongeopend tegen. Ouderen konden het zelf niet meer lezen, begrepen niets meer van de uitleg of het verhaal. Ook zelf een stukje uit de bijbel lezen lukt vaak niet meer, terwijl dat vroeger een belangrijk onderdeel was van hun dagelijkse gewoontes. De zorgmedewerkers brachten dit bij mij ook naar voren. Ze waren inmiddels overgeschakeld op de kinderbijbel, maar ook dat waren te lange verhalen. Zorgmedewerkers die zonder Bijbel waren opgegroeid, vertelden mij: *Soms snap ik er niets van, en moeten we de ouderen met zulke moeilijke stukken wel confronteren?* Ik was het daarmee eens en vond ook dat de Bijbelverhalen uit de kinderbijbels veel te lang waren. Ouderen met dementie gaan wel terug naar hun kinderjaren en tienerjaren, maar kinderbijbels (o.a. Anne de Vries) van vroeger zijn niet voor hen geschikt. De godsbeelden die erin verwoord zijn, zijn niet meer van deze tijd. Onze ouderen kennen vaak de liederen van de zondagsschool uit hun hoofd en weten nog wel de bekende verhalen. Zou daar niet een alledaags thema uitgehaald kunnen worden en heel kort uit de Bijbel een verhaaltje uit het leven van de bewoners? Met gespreksvragen? Zodat zorgmedewerkers, vrijwil-

ligers, mantelzorgers, familieleden ermee uit de voeten kunnen?

Zoektocht naar thema's en verhalen in de Bijbel

Ik werk als geestelijk verzorger graag met afbeeldingen en symbolen in gesprekken met ouderen. Na een zoektocht langs boekhandels en op het internet schakelde ik mijn oud-collega Hadewey Buitenwerf in. Bij ons rees de vraag of een nieuw dagboek beter voorziet in de behoefte van licht dementerenden. De verhalen in dat nieuwe boek zouden een verbinding moeten vormen tussen Bijbelteksten, illustraties en verhalen. Zij kan prachtig schilderen. Zo ontstond het idee om zelf een dagboek te maken. We kwamen al snel uit bij de *Bijbel in Gewone Taal*. Ons doel is dat ouderen met lichte dementie, die nu veel langer thuis blijven wonen, dit ter hand kunnen nemen, eventueel samen met een kind of een wijkbezoeker vanuit de kerk. Korte duidelijke zinnen, maar welke verhalen? Tal van schilderijen en teksten zijn voorbij gekomen.

De uitgever kwam langs en keurde ons plan goed en zo is het dagboek *Dwalen door verhalen* ontstaan.

Dwalen door verhalen

De illustraties zijn gevarieerd van stijl, om creativiteit te stimuleren. Daarbij is het boek van een zodanig formaat dat het op de schoot blijft liggen en is het papier iets dikker dan normaal, wat handiger is voor ouderen. Achter in het boek zijn tips en suggesties te vinden hoe je dit samen kunt lezen. Het is een boek waarbij we met de dag beginnen: 'Opstaan', zei moeder. Je kunt beginnen bij de afbeelding, maar ook bij de alledaagse herinnering en daarna het verkorte bijbelverhaal lezen. Of beginnen met het bijbelverhaal. Vervolgens worden situaties beschreven die zich in de loop van de dag kunnen voordoen, zoals: verzorgen, eten. Er zijn ook thema's rondom ongerustheid, verdriet en blijdschap. Het boek eindigt met 'de dag is voorbij'. Zo is het toch een dagboek geworden en het maakt niet uit welk thema gekozen wordt!

Uitproberen

De afbeeldingen met de bijbehorende tekst zijn uitgetoetst bij de bewoners met een begin van dementie. Soms leidde dat tot een andere afbeelding of tot een ander opstapverhaal. Het was een project van lange adem, geduld en doorzettingsvermogen! Juweeltjes van gesprekken kwamen eruit voort. De ouderen vertelden over zaken die bij verzorgers niet bekend waren op basis van hun levensverhaal!

Moeten we de ouderen met zulke moeilijke stukken wel confronteren?

Zo las een mevrouw die op de gesloten afdeling woonde zelf het verhaal voor over **blij zijn** als je iets kwijt bent geraakt. (Lucas 15: 8-9). We zaten op haar kamer. Op de linker pagina zijn kleurige vlaggetjes gescheurd en in vijf slingers geplakt. Onderaan het Bijbelverhaal staat een verhaaltje over een mevrouw die haar sleutel kwijt geraakt is. Een veel voorkomend voorbeeld, met de vraag: Wat bent u kwijt geraakt? Wat hebt u teruggevonden? Dan vertelt ze dat ze net een beetje verkering had met een jongen en dat ze die jongen wel een maand niet had gezien. 'Hij was ook niet thuis. Ik dacht: Waar is hij toch gebleven? Toen bleek hij plotseling opgeroepen te zijn voor militaire dienst.' En na een maand zag ze hem pas weer in de Open Hofkerk in de kerkdienst: 'Wat was ik blij!' 'Is dat later uw man geworden?', vraag ik. 'Ja, hoor, maar hij is nu al een poos overleden. Maar wat was ik blij, ik dacht echt dat ik hem kwijt was.' Doordat zij het zelf hardop las, en ook de vragen voorlas, kwam deze herinnering naar boven. Ze glunderde toen ze vertelde dat die jongen toch haar man was geworden.

Ik kreeg van uitgeverij Jongbloed in opdracht van het Nederlands Bijbelgenootschap het verzoek om een zoon, dochter, wijkbezoeker, ouderling en predikant

te vragen of zij een zestal thema's wilden uitproberen. Samen een boek lezen riep, zo bleek, vertrouwen op. Een dochter deed haar verslag van de gesprekken met haar moeder over de afbeelding van twee in boerenbont stijl geschilderde kopjes bij het thema **Bezoek**. 'O ja, die kopjes heeft Loeke (schoondochter) ook. Hier heeft mijn moeder het direct over de gezelligheid en alles wat dit met zich mee brengt. Dat ze veel visite had vroeger en hier zo naar uit keek en ook nu nog uitkijkt naar bezoek. Papa hield nooit van koffie met 'blote' voetjes. Altijd bakte mijn moeder dus wat.' Haar moeder bleef niet haken bij de Bijbelverhalen, maar deze waren wel vertrouwd voor haar, meldde de dochter. Bij het thema **Deze dag is voorbij** las de dochter Psalm 8 vers 4 en 5 voor en bekeken ze samen de afbeelding van de maan en de sterren, daar staat: 'God vergeet geen mens. Mijn moeder reageerde kort: 'Dat is zo, Hij is altijd bij mij.'

Crisisinterventie

Ik werd door een zorgmedewerker gebeld met de dringende vraag of ik de volgende dag een gesprek wilde hebben met een bewoner. 'Hij is helemaal over de rode gaan. Hij smeedt de pillen weg. Ook was de verpleeghuisarts erbij gehaald', aldus de

zorgmedewerker. Deze man woont sinds een paar maanden op de gesloten afdeling, maar kan nog van alles zelf. Ik heb een goede relatie met hem opgebouwd. Hij is autistisch en heeft een leidinggevende functie gehad in een bedrijf. Wat te doen de volgende dag? Zou hij nog weten, waarom hij zo boos was? Ik nam de afbeelding met een gescheurd hart mee, thema verdriet. Op zijn kamer zaten we naast elkaar, nadat ik had verteld dat de zuster mij gevraagd had om eens met hem te praten. Ik liet het hart zien met de grote scheur erin: 'Gisteren was u misschien wel ergens heel verdrietig om en ook boos? Weet u het nog?' Hij vertelde direct waarom hij zo boos was. *'Ik hoor hier niet. Ik zit hier tussen gillende en scheldende mensen; als het zo moet, dat ik hier moet blijven, dan hoeft het niet meer voor mij'*. Hij maakt een beweging met zijn hand naar zijn hals, alsof hij zijn hoofd eraf slaat. 'U wilt niet meer verder dan leven?' *'Nee, mijn vrouw en mijn dochter hebben mij hier gebracht en ze zijn schatten hoor, maar zij gaan na één uur weer weg, zeggen dan dat ze boodschappen moeten doen en ze zeggen: "kijk eens pa, hoe goed je het hier hebt en hoe goed ze voor je zorgen?" En ik sta ze dan wel vriendelijk uit te zwaaien (hij gaat staan en doet het voor), maar ik denk: hoe kom ik hier uit! Als ze daar thuis maar één klein kamertje voor mij hebben, meer hoef ik niet.'*

Hij barst in huilen uit en zegt dat hij zo niet meer verder wil. *'En dan komen ze aan met die pillen, om mij rustig te krijgen, nou ik heb ze weg gegooit'*, vertelt hij al huilend en stampvoetend. We hebben het over piekeren. Direct vertelt hij dat hij al weken haast niet in slaap kan vallen en maar aan het malen is. Dat komt er hortend en stotend uit, maar stukje en beetje begrijp ik, waar hij zich zorgen om maakt. Hij voelt zich hier niet thuis. De andere mensen passen niet in zijn levenspatroon. *'De zusters zijn goed en lief, maar ik word hier gek.'* Doordat ik erkennend luisterde en zo het vertrouwen won van deze man, kreeg hij een gevoel: eindelijk iemand die naar mij luistert. Hij kon zijn verdriet uiten om het niet meer

thuis kunnen wonen. Het blijft voor hem een moeilijke plek, maar hij is blij het te kunnen uiten. De afbeelding hielp ons bidden. Tot slot bidden we samen om kracht. Ik kom hem elke week tegen met een katoenen tasje. Daar zitten de tekening en het verhaal in. Hij pakt mijn hand en zegt: *'Ik heb ze altijd bij mij hoor!'*

Juweeltjes van gesprekken kwamen eruit voort

Resultaat

Het onderzoek met de testexemplaren leidde tot de conclusie dat de gekozen opzet geslaagd was. Uit de reacties van de gebruikers blijkt dat het boek *Dwalen door verhalen* voldoet aan de behoefte van de doelgroep om met de cliënt met dementie in gesprek te komen. Soms komt het geloof daarbij ter sprake. De thema's helpen daarbij evenals de afbeeldingen. In het gesprek zijn de verhalen een middel tot verdieping van herinneringen en emoties. Het versterkt de vertrouwensband tussen cliënten en medewerkers, familie en andere mantelzorgers. Er is veel belangstelling voor het boek in Nederland. Een vervolg op het boek is in de maak op verzoek van zorgmedewerkers en vrijwilligers en komt in de zomer van 2019 uit: *Een trap naar de hemel*. Aan de hand van dit boek is het mogelijk samen herinneringen op te halen rondom christelijke feesten en gedenkdagen. Het is ook geschikt voor het gesprek met katholieke ouderen.

Anja Bruijkers, geestelijk verzorger bij de zorgorganisaties De Blijde Borgh en Argos; a.bruijkers@deblijdeborgh.nl of a.bruijkers@argoszorggroep.nl

Literatuur

- Bruijkers, A. (2019). *Een trap naar de hemel*. Baarn: Adveniat (verschijnt in de zomer van 2019).
- Bruijkers, A., & Buitenwerf, H. (2018). In gesprek met dementerenden. *Ouderlingenblad voor Pastoraat en Gemeenteopbouw*, 95(1088), 10-13.
- Buitenwerf, H. (2017). *Dwalen door verhalen, Bijbelse thema's, alledaagse herinneringen*. Haarlem: Nederlands Bijbelgenootschap.